

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

MAIN TRENDS IN VIOLENT CRIMINALITY AMONG LAW ENFORCEMENT OFFICERS: A QUANTITATIVE AND QUALITATIVE CRIMINOLOGICAL ANALYSIS

Литвяк А.О., аспірант кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права

Навчально-науковий інститут права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

У статті наведено кількісно-якісний кримінологічний аналіз основних тенденцій насильницької злочинності працівників правоохоронних органів. Установлено, що за період з 2014 по 2023 рр. працівниками правоохоронних органів вчинено 5 838 кримінальних правопорушень, із них тяжких та особливо тяжких – 3420, зокрема у 2014 р. – 802 (411 – тяжкі та особливо тяжкі), 2015 – 577 (301), 2016 р. – 622 (373), 2017 р. – 628 (369), 2018 р. – 433 (232), 2019 р. – 302 (173), 2020 р. – 530 (299), 2021 р. – 542 (298), 2022 р. – 683 (482), 2023 р. – 719 (482). Насильницькі злочини становлять 17% усієї злочинності працівників правоохоронних органів. За аналізований період питома вага насильницьких злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів, має стабільну тенденцію до зниження, але характеризуються відносною стабільністю кримінально карані діяння, пов'язані із заподіянням тілесних ушкоджень (12–14%) та посяганням на життя (7–8%). Спостерігається значне збільшення питомих ваги насильницьких злочинів із використанням службового становища (з 19,6% до 34%). Така якісна зміна структури насильницької злочинності працівників правоохоронних органів пов'язана з тим, що 14,4% випадків заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості були кваліфіковані судом як перевищення влади або службових повноважень (ч. 2, 3 ст. 365 КК України). 37% насильницьких злочинів вчинено працівниками в групі, що обумовлюється передусім характером і специфікою службових функцій, що виконуються працівниками правоохоронних органів, та підкреслює підвищену суспільну небезпеку таких злочинів.

З огляду на середньостатистичні показники рівня злочинності, протягом 2014–2023 рр. найбільш криміногенно ураженим варто вважати персонал правоохоронних органів Київської, Львівської, Одеської, Харківської, Дніпропетровської, Черкаської та Вінницької областей і м. Києва. Працівники правоохоронних структур цих регіонів вчинили більше половини (53,0%) усіх досліджуваних злочинів.

Ключові слова: злочинність, насильницькі злочини, кримінологічний аналіз, кількісно-якісні показники, основні тенденції, кримінальна статистика, латентність, працівники правоохоронних органів.

The article presents a quantitative and qualitative criminological analysis of the main trends in violent criminality among law enforcement officers. It is established that during the period from 2014 to 2023, law enforcement officers committed 5 838 criminal offenses, of which 3 420 were serious and especially serious, in particular in 2014 – 802 (411 – serious and especially serious), 2015 – 577 (301), 2016 – 622 (373), 2017 – 628 (369), 2018 – 433 (232), 2019 – 302 (173), 2020 – 530 (299), 2021 – 542 (298), 2022 – 683 (482), 2023 – 719 (482). Violent crimes account for 17% of all crimes committed by law enforcement officers. Over the analyzed period, the proportion of violent crimes committed by law enforcement officers has a stable tendency to decrease, but criminally punishable acts related to causing bodily harm (12–14%) and encroachment on life (7–8%) are characterized by relative stability. There is a significant increase in the proportion of violent crimes involving the use of official position (from 19,6% to 34%). Such a qualitative change in the structure of violent crimes committed by law enforcement officers is due to the fact that 14,4% of cases of causing bodily harm of varying severity were qualified by the court as abuse of power or official authority (Parts 2, 3 of Article 365 of the Criminal Code of Ukraine). 37% of violent crimes were committed by officers in the group, which is primarily due to the nature and specificity of the official functions performed by law enforcement officers and emphasizes the increased social danger of such crimes.

Given the average criminality rate, during 2014–2023, the most criminogenically affected personnel of law enforcement agencies in Kyiv, Lviv, Odessa, Kharkiv, Dnipropetrovsk, Cherkasy, and Vinnytsia regions and the city of Kyiv should be considered. Law enforcement officers in these regions committed more than half (53,0%) of all crimes studied.

Key words: criminality, violent crimes, criminological analysis, quantitative and qualitative indicators, main trends, criminal statistics, latency, law enforcement officers.

Постановка проблеми. Чітке визначення основних тенденцій злочинності у правоохоронній сфері та факторів, що впливають на неї, вивчення стану і структури злочинних проявів є обов'язковою передумовою наукового підходу до розроблення та планування заходів запобігання в цьому середовищі. Вивчення динаміки насильницьких злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів, дозволить оцінити бажані зміни в механізмі дії та структурі причин і умов їх вчинення. Виявлення комплексу таких змін дозволить повніше розкрити їх детермінацію з метою прогнозування тенденцій злочинності та формування на цій основі кримінологічних заходів впливу.

Стан досліджень. Науково-концептуальне підґрунтя статті становлять теоретико-прикладні доробки вітчизняних учених, які займалися вивченням проблем вчинення, детермінаційного комплексу та запобігання кримінальним правопорушенням (злочинам) працівників правоохоронних органів, зокрема: С. А. Алтухова, П. П. Андрушка, М. І. Ануфрієва, Л. В. Багрій-Шахматова, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, В. С. Боднара, Д. А. Бондаренка, О. Ю. Бусол, В. В. Василевича, О. Ф. Гіди, В. В. Голіни, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, О. М. Ігнатова, Я. Ю. Кондратьєва, Ю. О. Левченка, О. А. Мартиненка, О. С. Новакова, В. І. Осадчого, А. В. Савченка, Д. М. Тичини, М. І. Хавро-

нюка, С. А. Шалгунової, О. О. Шкути та ін. Разом із тим, наукові дослідження щодо встановлення основних тенденцій злочинності (зокрема насильницької) у правоохоронній сфері, зважаючи на постійні динаміку й осучаснення кримінологічно значимих кількісно-якісних показників (ознак, характеристик), завжди вирізняються своєю актуальністю в силу необхідності (практичної потреби) вироблення своєчасних заходів антикриміногенного впливу.

Мета статті полягає в кількісно-якісному кримінологічному аналізі основних тенденцій насильницької злочинності працівників правоохоронних органів.

Виклад основних положень. Первинна, початкова інформація надходить із даних офіційної кримінальної статистики (і результатів вибірових досліджень), але, на жаль, доступ до статистичних даних щодо протиправної діяльності працівників правоохоронних органів досить складний у силу специфіки діяльності. До того ж, деякі з доступних звітних форм, на нашу думку, мають дуже обмежений характер і не містять достатньої інформації для вивчення та об'єктивного аналізу тих або інших аспектів злочинності працівників правоохоронних органів. Окрім того, через відсутність системи єдиних показників відомчої та державної статистики обліку насильницьких злочинів далеко не завжди відображається загальна кількість злочинів, вчинених працівниками правоохоронних орга-

нів: відсутня кримінологічно значуща інформація щодо місця, часу, групового характеру вчинення злочину, стану алкогольного й наркотичного сп'яніння правопорушників тощо. Закритість відомчих даних щодо загальної кількості атестованого складу не сприяє об'єктивному врахуванню як коефіцієнтів злочинності, так і аналізу стану справ у певних регіонах, підрозділах і службах.

Загалом, за період з 2014 по 2023 рр. працівниками правоохоронних органів вчинено 5 838 кримінальних правопорушень, із них тяжких та особливо тяжких – 3420, зокрема у 2014 р. – 802 (411 – тяжкі та особливо тяжкі), 2015 – 577 (301), 2016 р. – 622 (373), 2017 р. – 628 (369), 2018 р. – 433 (232), 2019 р. – 302 (173), 2020 р. – 530 (299), 2021 р. – 542 (298), 2022 р. – 683 (482), 2023 р. – 719 (482) [1].

Становлять інтерес дані щодо виявлених *працівників правоохоронних органів*, які вчинили кримінальні правопорушення. Кількісні показники цих правопорушників у 2023 р. та за весь аналізований період (2014–2023 рр.) виглядають так:

- *працівники Національної поліції України* – 187 правопорушників у 2023 р. У 2014–2018 рр. їх кількість коливалася від 300 до 400 осіб за рік, у наступні два роки зменшилася до 150, а в останні три роки перебувала на рівні показника 2022 р. У 2023 р. 35 працівників вчинили особливо тяжкі та 92 тяжкі злочини;

- *працівники Державної прикордонної служби України* – 145 правопорушників у 2023 р. У 2014–2019 рр. їх чисельність була незначною й становила в середньому 22 особи за рік, у 2020 р. вона зросла до 73, у 2021 р. становила 56, а в останні роки збільшилася у 2,7 рази. Помітне зростання кількості правопорушників-прикордонників пов'язане із загостренням збройного протистояння з росією і відповідним підвищенням інтенсивності переміщення людей через державний кордон України;

- *працівники Державної митної служби України* – 44 правопорушники у 2023 р. Чисельність таких осіб переважно збільшувалася у 2014–2017 рр. (з 25 до 51), а в наступні 4 роки дещо зменшилася й перебувала на рівні 34. Помітне збільшення цього показника у 2023 р. пов'язане з інтенсифікацією переміщення товарів через митний кордон України під час війни;

- *працівники Державної кримінально-виконавчої служби України* – 30 правопорушників у 2023 р. Протягом розглядуваного періоду (2014–2023 рр.) їх середня чисельність становила 40 осіб за рік і суттєві відхилення від цього показника мали місце лише у 2014 р. (62) та 2016 р. (57) і були ймовірно пов'язані з розкриттям серії кримінальних зловживань в установах виконання покарань;

- *працівники Служби безпеки України* – 10 правопорушників у 2023 р. У 2014–2023 рр. кількість таких осіб була незначною і становила у середньому 9–10 осіб за рік;

- *працівники податкової міліції (до 2020 р.), Бюро економічної безпеки України* (з 2021 р.) – жодного правопорушника за 2022–2023 рр., що пов'язано з періодом реформування такого правоохоронного органу в 2020 р. та 2022–2023 рр. У 2014 р. було виявлено 73 такі особи, у наступні три роки їх шороку обліковувалося у середньому 50 осіб, а у 2018–2021 рр. – 23 особи;

- *працівники прокуратури* – 1 правопорушник у 2023 р. Проте слід вказати на їх суттєве зростання саме у 2015–2017 рр., коли щороку виявлялося понад 20 таких осіб, що було пов'язано з процесом люстрації державних посадовців, який відбувався після Майдану. Надалі (2018–2023 рр.), після проведеної реформи в органах прокуратури виявлялося лише кілька працівників цього державного органу, які вчинили кримінально карані діяння.

Працівники *Національного антикорупційного бюро України* та *ДБР* з часу початку їх роботи (2015 та 2018 рр. відповідно) не притягалися до кримінальної відповідальності жодного разу.

З урахуванням проведеного розподілу насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками правоохоронних органів, наданого нами в окремій публікації [2], розглянемо стан та тенденції такої злочинності. Зокрема, аналіз кримінальних проваджень засвідчив, що відносно стабільність у структурі насильницької злочинності працівників правоохоронних органів України складають умисне вбивство (7,4%) й тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (12,3%). Водночас, істотну питому вагу насильницьких злочинів складають загальнокримінальні злочини, вчинені з використанням службового становища (понад 50% усіх насильницьких злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів).

Проведений аналіз підтвердив, що при невеликому зменшенні питомої ваги умисних вбивств (з 14,2% до 7% у середньому за рік) (по відношенню до структури насильницької злочинності працівників правоохоронних органів) спостерігається значне збільшення питомої ваги насильницьких злочинів із використанням службового становища (з 19,6% до 34%). Дана якісна зміна структури насильницької злочинності працівників правоохоронних органів пов'язана з тим, що 14,4% випадків заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості були кваліфіковані судом як перевищення влади або службових повноважень (ч. 2, 3 ст. 365 КК України).

На підтвердження, проведене В. В. Бардачовим дослідження дозволило стверджувати, що «динаміка кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками поліції, за п'ять років демонструє позитивний приріст. Аналіз рівня, структури й динаміки злочинності дає підстави стверджувати, що в ній переважають злочини у сфері службової діяльності, зокрема діяння, передбачені ст. 364, 365, 368 КК України (їх питома вага становить 82% усіх виявлених злочинів, що вчинені працівниками патрульної поліції). Кількість кримінальних правопорушень, вчинених працівниками патрульної поліції, незважаючи на незначне зменшення у 2017 р., загалом має тенденцію до збільшення: 2015 р. – 42, 2016 р. – 68, 2017 р. – 62, 2018 р. – 81, 2019 р. – 107. Кількість направлених з обвинувальним актом кримінальних проваджень до суду, за виключенням 2015 р., збільшується: 2016 р. – 29, 2017 р. – 44, 2018 р. – 68, 2019 – 79. Кількість винесених судами України вироків значно менша за кількість направлених до суду кримінальних проваджень з обвинувальним актом: 2016 р. – 8, 2017 р. – 14, 2018 р. – 25, 2019 р. – 32. Найбільш криміногенно ураженими варто вважати працівників патрульної поліції Дніпропетровської, Запорізької, Львівської, Одеської, Харківської, Черкаської, Київської та Вінницької областей і м. Києва й Харкова (63%)» [3].

Темпи зростання або зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень залежать від динаміки збільшення (зменшення) чисельності особового складу правоохоронних органів. Однак темпи зростання злочинності, так само як і її зменшення, є вищими, ніж темпи приросту чи скорочення чисельності працівників правоохоронних органів. Окрім організаційно-штатних змін, існує багато інших чинників (правових, соціальних, освітніх, виховних тощо), які визначають стан злочинності у правоохоронних органах.

Переважаання серед насильницьких злочинів, вчинених працівниками правоохоронних органів, злочинів агресивної спрямованості над злочинами корисливої спрямованості вказує на відсутність економічної «основи» детермінації більшості насильницьких злочинів. Тому логічним буде висновок, що негативні особистісні якості працівників у сполученні з недоліками кадрової політики як при прийомі кандидатів на службу до правоохоронних органів України, так і при контролі за дотриманням дисципліни й законності під час служби працівників, є основним фактором вчинення насильницьких злочинів працівниками правоохоронних органів.

Певний інтерес становить структура насильницької злочинності працівників правоохоронних органів. У ході проведеного опитування (107 осіб – засуджених колишніх працівників правоохоронних органів) отримано такий розподіл відповідей: вбивство – 1,1%; тілесні ушкодження – 45,1%; катування – 11,3%; згвалтування – 1,8%; розбій – 2,2%; вимагання – 23,3%; хуліганство – 6,4%; необгрунтоване застосування спецзасобів – 38,7%; необгрунтоване застосування табельної зброї – 8,6%; зловживання владою або службовим становищем – 59%; перевищення влади або службових повноважень – 57,9%.

Розглядаючи співвідношення різних підрозділів правоохоронних органів залежно від кількості кримінальних проваджень, насамперед слід зазначити, що найбільші показники порушення законності за період 2014–2023 рр. спостерігаються серед працівників поліції. На частку цієї служби припадає 38% від загальної кількості кримінальних проваджень щодо працівників правоохоронних органів (станом на кінець 2023 р.). Друге місце займають працівники Державної прикордонної служби України (21%), далі – Державної митної служби України (15%).

Що стосується безпосередньо насильницької злочинності працівників поліції, то, як показало дослідження, половина всіх насильницьких злочинів (56%) вчинена працівниками кримінальної та патрульної поліції (12,4%). Друга половина насильницьких злочинів вчинена: слідчими, дільничними офіцерами поліції – 9,63%, чергових частин – 3,66%, працівниками ювенальної превенції – 2,29%.

Зовнішні обставини вчинення насильницьких злочинів працівниками правоохоронних органів. Аналіз кримінальних проваджень показав, що 55% насильницьких злочинів були вчинені працівниками у службовий час. Однак деякі види злочинів мають свої особливості. Наприклад, абсолютна більшість (57%) домашнього насильства вчинюється поза службовим часом. Також поза службовим часом було вчинено 76% вбивств.

Разом із тим, було встановлено, що 79% насильницьких злочинів були вчинені поза службовими приміщеннями, тоді як лише 11% злочинів вчинялися у службовому приміщенні (службовий кабінет, чергова частина тощо), та ще 10% – були вчинені як у службовому приміщенні, так і за його межами. Це співвідношення обумовлене насамперед тим, що переважна більшість насильницьких злочинів припадає на працівників патрульної служби поліції, які виконують свої службові функції переважно поза межами службових приміщень. Однак, якщо абсолютна більшість злочинів були вчинені на маршрутах патрулювання та поза територією підрозділів, то певна частина вбивств і тілесних ушкоджень були вчинені саме у службових приміщеннях, що певною мірою свідчить про практику застосування незаконного фізичного насильства до затриманих осіб.

Досить високу питому вагу серед злочинів, вчинених не при виконанні службових обов'язків, посідають тілесні ушкодження. У середньому за 2014–2023 рр. вони склали 10,2%. За питомою вагою цей вид злочинних проявів теж характеризується певною стабільністю. Найвищі його показники зареєстровані у 2017 та 2018 рр. – відповідно 13,9% та 13,6%, а найнижчі – у 2022 р. (2,9%), у 2016 р. – 6,5% та у 2023 р. – 8,6%.

Не набагато менше, ніж тілесні ушкодження, працівники правоохоронних органів вчиняли один із найтяжчих злочинів проти особи – вбивство. За період з 2014 по 2023 рр. притягнуто до кримінальної відповідальності за цей вид злочину 113 колишніх працівників, або 12,6% від загальної кількості притягнутих до відповідальності за злочини, не пов'язані з виконанням службових обов'язків.

Зазначимо, що за кількісними показниками протягом останніх десяти років щороку притягуються до кримінальної відповідальності за вбивство в середньому 14 осіб. Найвищий кількісний показник засуджених за

вбивства зареєстровано у 2015 р. – 23 особи, хоча питома вага в загальній кількості притягнутих до кримінальної відповідальності за злочинні дії, не пов'язані з виконанням службових обов'язків, цього року була однією з найнижчих – 7,2%. Найменше притягнуто до кримінальної відповідальності за вбивства у 2016 р. – 7 (6,9%), у 2022 та 2023 рр. – 1 (0,7%), у 2017 та 2018 рр. – по 9 (відповідно, 5,4% і 14,3%).

Таким чином, можна зробити висновок, що за винятком деяких проміжків часу такі злочини, як вбивство, теж достатньо стабільно проявляються серед працівників правоохоронних органів, і в цілому за досить тривалий проміжок часу (10 років) не набагато різняться як від середніх статистичних величин, так і за своїм місцем у загальній структурі злочинів.

Слід зазначити, що 30% злочинів були вчинені працівниками правоохоронних органів у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, із них вчинено 72% згвалтувань, 62% вбивств, 35,6% тілесних ушкоджень та 30% злочинів у сфері службової діяльності. При цьому були виявлені непоодинокі випадки хронічного алкоголізму, що свідчить про недостатній контроль з боку керівництва щодо підлеглих. Дослідження також показало, що особи рядового та молодшого начальницького складу в три рази частіше вчиняють злочини в стані алкогольного сп'яніння, ніж особи середнього і старшого начальницького складу.

Становить інтерес також інформація щодо використання знарядь злочину. При аналізі злочинів зазначеної групи встановлено, що більшість насильницьких злочинів було вчинено працівниками правоохоронних органів із використанням табельної зброї (25,7%) і спецзасобів (27,7%).

Якщо аналізувати використання знарядь злочинів залежно від специфіки злочинних посягань, то треба констатувати, що із застосуванням табельної зброї було вчинено: 42,5% вбивств, 61% тілесних ушкоджень, 25% незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Спецзасоби застосовувалися в 11% випадків завдання тілесних ушкоджень, 13,3% – хуліганств. Застосування підручних засобів фігурує при завданні 16,6% тілесних ушкоджень, а холодної зброї – у 13% грабежів. Із використанням службових повноважень було вчинено 25% тілесних ушкоджень, і кожне третє згвалтування.

Необхідно відмітити, що використання вказаних знарядь обумовлено, у першу чергу, службовим становищем злочинців. Одночасно й наявність службових повноважень використовується злочинцями як своєрідний інструмент реалізації протиправного наміру. У цілому з використанням службових повноважень вчинено більшість (66,2%) злочинів з боку працівників правоохоронних органів.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що 37% насильницьких злочинів вчинено працівниками в групі, що обумовлюється передусім характером і специфікою службових функцій, що виконуються працівниками правоохоронних органів, та підкреслює підвищену суспільну небезпеку таких злочинів. У 44% випадків насильницькі злочини вчинялися групою у складі всього двох осіб. У 35% випадків група налічувала три особи, а в 6% випадків – чотири особи. Вчинення групових насильницьких злочинів групою, кількість учасників якої складала п'ять і більше осіб, виявлено в 15% випадків.

Зазначимо, що насильницькі злочини, вчинені працівниками щодо осіб, які перебувають у процесуальних відносинах із ними, містять здебільшого елементи катування, жорстокого чи нелюдського поводження з метою одержання необхідних свідчень, вимагання матеріальної винагороди за звільнення з-під варти або ж із метою задоволення особистих потреб.

Оцінка стану злочинності лише за «зовнішніми» (ними є винятково кількісні показники) ознаками не завжди дає повне і точне уявлення про рівень криміналізації пра-

цівників, а тому не дозволяє правильно зорієнтувати та сконцентрувати запобіжну роботу. Певні закономірності проявів злочинної поведінки виявлені залежно від соціально-службового статусу працівників. Характерно, що в різні періоди часу серед колишніх працівників правоохоронних органів, які відбувають покарання, представники рядового і молодшого начальницького складу становили 44,0%, середнього і старшого начальницького складу – 14,8%, а 14,8% притягувались до кримінальної відповідальності уже після звільнення зі служби.

Географія злочинної діяльності характеризується тим, що насильницькі посягання, як правило, вчиняються в якості одному регіоні (області, місті). З огляду на середньостатистичні показники рівня злочинності, протягом 2014–2023 рр. найбільш криміногенно ураженим варто вважати персонал правоохоронних органів Київської, Львівської, Одеської, Харківської, Дніпропетровської, Черкаської та Вінницької областей і м. Києва. Працівники правоохоронних структур цих регіонів вчинили більше половини (53,0%) усіх досліджуваних злочинів.

Утім, відомі випадки, коли насильницькі посягання вчинялися у різних містах, регіонах. Найчастіше конкретними місцями їх вчинення є: житло потерпілих – будинки, квартири, дачі (38%); приміщення державних або приватних підприємств, фірм (20%); вулиці, парки, інші громадські місця (14%); місця відпочинку та розваг (12%); транспортні «артерії» (4%). Місця вчинення обираються злочинцями у тому разі, якщо вони відповідають таким ознакам: охоплюють власними межами середовище перебування потерпілого (є його власністю, прилягають до неї); розташовані поблизу транспортних розв'язок (тобто від них відходять різновекторні транспортні потоки).

Що стосується сезонної залежності, то вона характеризується такими даними: 35% злочинів вчиняються навесні, 25% – влітку, 10% – взимку і 30% – восени. Щодо часу вчинення злочинів було встановлено, що між 20 годинною вечора та 4 годинною ранку вчиняється близько 50% насильницьких посягань. Найменша кількість (7%) припадає на ранніші часи – від 5 до 11 години ранку. Кількість злочинів, вчинюваних в інші періоди доби, є приблизно однаковою.

Латентними варто вважати кримінальні правопорушення, які через наявність певних обставин, залежно від причин та мотивів, залишилися невиявленими або умисно прихованими від обліку, а тому не дістали свого відображення в офіційній статистиці.

На думку В. В. Бардачова, «високий рівень латентності злочинів (близько 85%) пояснюється знанням правопорушниками ОРД, кримінального та кримінального процесуального законодавства, що дозволяє успішно приховувати сліди вчиненого злочину як ними, так і їх безпосередніми керівниками (65%); недостатньо чіткою регламентацією службових повноважень персоналу (23%); зв'язком службових зловживань з іншими правопорушеннями, до яких причетні потерпілі та інші зацікавлені особи (12%)» [4].

У ході проведеного дослідження нами з'ясовано, що в правоохоронних органах наявність латентної злочинності зумовлена багатьма обставинами. До їх числа варто віднести невизначеність суб'єкта у незареєстрованих кримінальних правопорушеннях (а ним може бути і працівник правоохоронного органу), так і невиявлення самого вчиненого злочинного діяння.

Адже латентна злочинність сама по собі вже є потужним криміногенним фактором і тому її поширення у правоохоронній системі неминуче тягне за собою інтенсивне зростання не лише кримінальних проявів серед окремих її працівників, але і їх зухвалості й тяжкості. Підтвердженням цьому є викриття злочинної групи так званих «перевертнів», до якої входили діючі та колишні працівники міліції, на рахунок якої значна кількість вчинених особливо тяжких злочинів [5].

Поглибленню латентності насильницьких злочинів серед працівників правоохоронних органів сприяє і не

зовсім виважена система відповідальності керівного складу за неправомірну поведінку підлеглих, коли здебільшого критеріями оцінки ефективності їх роботи стають теоретично бажані, а не реальні можливості для зміцнення дисципліни і порядку в підрозділах. Практика застосування до керівників у ряді випадків жорсткіших дисциплінарних санкцій, ніж до самих порушників, спонукає багатьох посадових осіб при виявленні фактів правопорушень не оприлюднювати і, тим паче, не реєструвати їх, а звільняти працівників, які їх вчинили, зі служби за позитивними мотивами.

Таким чином, боротьба зі злочинністю в системі правоохоронних органів загалом та її насильницькими проявами зокрема може бути ефективною лише тоді, коли відомий її справжній стан та вжиті заходи усунення причин і умов, які сприяють, а в деяких випадках – і спонукають до її поширення. Інакше всі зусилля щодо зміцнення кадрового потенціалу правоохоронної системи, підвищення надійності її працівників у боротьбі зі злочинністю не дадуть бажаних наслідків, а сукупність запобіжних заходів носитиме поверховий і примітивний характер.

Вищевикладене свідчить про важливість забезпечення детального дослідження структури злочинності у правоохоронних органах, взаємозв'язку різних видів кримінальних правопорушень та суб'єктів їх вчинення. Безумовно, кримінальна статистика при цьому залишалася одним із найважливіших джерел інформації і її аналіз сприяв отриманню відповідних даних про латентну злочинність.

У процесі вивчення враховувались і загальні закономірності злочинності та її якісні зміни в часі, які вже виявлені кримінологами й описані в літературі. Це дозволило точніше оцінити особливості злочинності в конкретних умовах діяльності правоохоронних органів, виявити нові тенденції та специфічні співвідношення її різних структурних елементів.

Очевидне одне – вчинення різного роду правопорушень, особливо злочинного характеру, окремими працівниками, ігнорування ними вимог законів при виконанні службових обов'язків є не що інше, як внутрішній фактор деформації правоохоронної системи. Дослідження стану злочинності в зазначеній системі за досить тривалий час (10 років) дозволяє виділити комплекс актуальних проблем, що вимагають як подальшої їх теоретичної розробки, так і якнайшвидшого практичного застосування в умовах воєнного стану.

Висновки. Аналіз отриманих у ході дослідження та викладених у засобах медіа даних, вивчення стану злочинності в різних регіонах країни переконливо свідчить, що саме існування і поширеність цього явища в правоохоронних органах викликає стурбованість. Не можна миритися з тим, коли певна частина працівників системи, нехтуючи своєю професійною честю й обов'язком, не лише не захищають закон, а й самі вчиняють правопорушення, в тому числі й надто резонансні насильницькі злочини (вбивства, зґвалтування, нанесення тілесних ушкоджень, викрадення людини тощо).

Варто наголосити, що поточна форма статистичного обліку, обробки та узагальнення повідомлень про насильницькі злочини та прийнятих рішень по цих фактах не дає повної уяви про криміногенну обстановку, що ускладнює запобіжну роботу. Для реальної оцінки стану криміналізації правоохоронних органів необхідно враховувати реальні показники завершених кримінальних проваджень із винесенням судами обвинувальних вироків, а також їх розподіл у часі з моменту вчинення насильницького злочину. Також потрібно удосконалити підхід до накопичення кількісних показників загальної злочинності та окремих її видів, співставлення їх з якісними (наприклад, кількістю працюючого персоналу), які дають можливість реально оцінити ступінь поширеності злочинних проявів в органі, службі, підрозділі. Система формування статистичної бази стану злочинності також має бути чіткішою, оскільки значна частина злочинів вчиняється працівниками або в період виконання службових обов'язків, або через їх належність до правоохоронної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Литвяк А. О. Класифікація кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками правоохоронних органів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 377–385.
3. Бардачов В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються працівниками патрульної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Кривий Ріг, 2020. 20 с.
4. Бардачов В. В. Латентність злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняють працівники Національної поліції України. *Верховенство права*. 2019. № 3. С. 158–166.
5. Банду «перевертнів» у погонах засудили до довічного. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/digests/bandu-oborotney-v-pogonah-osudili-k-pozhiznennomu-25042013122900>.